

1

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889

ISSN-L 2734 -6889

Dictatul fascist de la Viena și urmările lui pentru Episcopia Ortodoxă a Oradiei

Pr. Dr. Ioan - Mircea GHITEA

În decursul istoriei sale poporul român a fost nevoit, în nenumărate rânduri, să înfrunte acțiunile crotopitoare ale unor state și imperii vecine, să suporte jugul greu al ocupației acestora sub toate aspectele. Dar de fiecare dată acest popor puternic și răbdător s-a ridicat la luptă pentru eliberarea patriei și salvarea ființei sale naționale, dând imense jertfe umane și materiale. În profita condițiilor deosebit de vitrege, poporul român a rămas neclintit în vatra sa strămoșească, și-a păstrat ființa națională, credința și moștenirile strămoșești, năzuind mereu spre eliberare și spre unire (sau reunire) cu frații lor din celelalte provincii românești.

La mijlocul anului 1940 atentatele colosului comunist U.R.S.S. și ale unor state fasciste (Germania, Italia, Ungaria și Bulgaria) la integritatea și suveranitatea României, au ca urmare ruperea din trupul României a unor importante teritorii. Astfel, prin amputări teritoriale, România a pierdut *Basarabia* cu 1.827.399 locuitori, *Bucovina de Sus* cu 202.984 locuitori, *Ținutul Herța* din corpul Moldovei cu 39.786 locuitori și *Cadrilaterul Dobrogean* cu cca. 300.000 de locuitori¹.

La 30 august 1940, prin punerea în aplicare a Dictatului fascist de la Viena, România pierde și partea de nord-est a Transilvaniei în suprafață de 43.492 km² și cu 2.667. 000 locuitori, în majoritate români, în favoarea Ungariei horthyste².

Pentru județul Bihor, unul dintre cele mai mari județe antebelice, aplicarea prevederilor Dictatului fascist a însemnat răpirea a peste 40% din teritoriu, iar în privința populației, din 537.604 locuitori, cât avea județul în vara anului 1940, 325.148 locuitori, majoritatea români, au fost cuprinși între granițele Ungariei horthyste.³ În

¹ Vasile T. Ciubâncan, *România 1940 – Pierderi economice și de populație*, Editura Ciubâncan, Cluj-Napoca, 2001, p. 5; Mihai Fătu, *Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația horthystă (1940-1944)*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1985, p. 14

² Coordonator Constantin C. Giurescu, *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 378; *Istoria României Transilvania*, vol. II (1867-1947), Ed. „Gerge Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, p. 1415, cap. VII „Transilvania în cel de-al II-lea război mondial”, Marțian Niciu, Mihai Racovițian, Ioan Țepelea, Vasile Lenchițean, Vasile Ciubâncan, Liviu Tîrău, p. 1395-1642; Ioan Aurel Popovici și Vasile Sabău, *Aspecte privind situația românilor și a bisericii din Bihor în perioada administrației – Rememorări* - , Editura TIPO MC, Oradea, 2010, p. 94; Ferenczy György, *Golgota Transilvaniei*, Editura Paco, București, 2001, p.79; Liviu Borcea, Gheorghe Gorun, *Istoria orașului Oradea*, Editura Arca, Oradea, 2007, p. 381

³ Ștefan Pascu, *Istoria Transilvaniei*, Blaj, 1944, p. 318-319; Ioan Popovici, „Contribuții privind situație maselor populare din Bihor în perioada ocupației horthyste”, în *Crisia* (Oradea), 1980, p. 290; Gh. I. Bodea, I. Marinescu, „Din lupta populației bihorene împotriva

unele studii mai recente se precizează ca, în conformitate cu o statistică întocmită la 18 februarie 1941 de către Constantin Martinovici, numărul populației din cele 185 localități încorporate la Ungaria horthyste, ar fi fost de, 322.331 locuitori⁴. De asemenea, sub raport economic, Dictatul fascist de la Viena a însemnat și luarea părții celei mai bogate a județului, atât din punct de vedere agrar cât și industrial și transformarea lui într-o bază de aprovizionare cu materii prime și agroalimentare a Ungariei horthyste și a Germaniei naziste.

2 Imediat după intrarea ungarilor în Transilvania de nord-est, noua ordine și ocupație horthystă a adus cu sine ațâțarea șovină și antisemită, o teroare sălbatică, punerea în aplicare a urii și disprețului cultivat de propaganda maghiară împotriva românilor din Bihor și Transilvania timp de peste 22 de ani. Nu putem să nu-l cităm pe Tiron Albani, omul politic care luptase pentru înfăptuirea unității depline a poporului român, care caracterizează astfel instaurarea acestei noi ordini: „A început prin răscolirea celor mai josnice patimi. A transformat pe oameni în fiare, iar cei ce nu puteau fi fiare să devină cobai de tortură ... Barbariile oprite în anul 1919 de bravura ostașului român își reluară cursul în anul 1940 cu o furie mai feroce, mai sălbatică. Un milion de călăi se năpustiră asupra unui milion și jumătate de victime. Sângele a început să curgă din belșug. Pământul rece acoperă miile de cadavre ale victimelor care nu și-au dat seama ce înseamnă verdictul (Dictatul – n. n.) pentru ei ...”⁵.

Impresionat de ce s-a întâmplat pe teritoriul ocupat juristul și ziaristul american Milton G. Lehrer, care a avut prilejul să cunoască direct ceea ce se întâmpla în Transilvania după ocuparea ei de către unguri, scria următoarele: „...Martiriul românilor reîncepea după 22 de ani de viață liberă. Barbariile comise asupra românilor din teritoriul cedat au început chiar din prima zi a ocupării Transilvaniei. **Furia ungurească**, alimentată timp de două decenii de apostolii revanșei cu o perseverență demnă de țeluri mai nobile, s-a dezlănțuit vijeliosă asupra țărânimii și intelectualității românești ...”⁶.

Cruzimile, umilințele și maltratările la care erau supuși credincioșii, preoții bisericilor ortodoxe și greco-catolice românești, precum și diverse categorii de intelectuali au revoltat și pe mulți intelectuali unguri. Din mulțimea numelor am ales pe gazetarul secui – ungar, Ferenczy György, autorul lucrării „*Golgota Transilvaniei*”, editată mai întâi la Arad, la sfârșitul anului 1940 și apoi în altă ediție, în anul 1941, la București, care cu: „*sufletul răvășit de urgiile ce aveau loc pe teritoriul Transilvaniei*”, precum și a Bihorului; dar și de crimele ce se înfăptuiau asupra românilor, *aducea la cunoștință lumii* că: „Mândrul pământ al Ardealului s-a transformat într-o Golgotă tristă, unde se petrec cele mai groaznice evenimente. Oamenii sunt arestați cu sutele cu miile, sunt bătuți, sunt torturați în mod cumplit. Asasinatele și execuțiile se țin lanț, toate acestea doar pentru că unica vină a nenorocitelor de victime este aceea de a se fi născut români (...). Durerea ne sfâșie inimile la auzul altor suferințe. Cu ochii înlăcrimați, cu durerea în suflet, ne uităm la cer și așa cum a procedat Domnul nostru Iisus Christos ne întrebăm și noi: Unde, cum am greșit? Care e vina acestor oameni nenorociți, torturați? Că s-au născut români? Până aici (la Arad – n.n.) se aud hohotele disperării ale multor sute de mii de oameni ajunși sub stăpânire străină pe pământul Golgotei din Transilvania, unde vântul suflă leșurile celor spânzurați, unde cadavrele martirilor

ocupației horthyste”, în *Crisia* (Oradea), 1978, p. 298; A N – SJBh, *fond Prefectura Județului Bihor, Corespondență confidențială*, dos. nr. 39/1940, f. 41; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, București, 1971, p. 776

⁴ Constatin Moșincat, „Bătălia pentru Oradea”, în vol. *Jertfa de sânge a Bihorului*, editat de către Asociația Vatra Românească – Filiala Bihor, Oradea, 2008, p. 89; Augustin Țărău, „Drama populației românești căzută în teritoriile cedate Ungariei”, în vol. *Jertfa de sânge a Bihorului*, editat de către Asociația Vatra Românească – Filiala Bihor, Oradea, 2008, p. 83.

⁵ Tiron Albani, *Un petec de Asia și Europa*, Editura „Diecezană”, Arad, 1941, p. 16-17; A N – SJ Bh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. nr. 6/1941, f. 17-18; . Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suci, Ilie I. Pușcaș, *Administrația militară horthystă în nord-vestul României*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 290; Mihai Fătu, Mircea Mușat, *Teroarea horthysto – fascistă în Nord – Vestul României – septembrie 1940 – octombrie 1944 -*, Editura Politică, București, 1985, p. 294.

⁶ Milton G. Lehrer, *Ardealul pământ românesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 367.

asasinați cu o cruzime sălbatică vestesc instinctul lor barbar, s-a descătușat iar barbarismul, precum și răzbunarea joacă dansul sălbatic al morții”⁷.

Este necesar să evidențiem că pregătirea acestui atac mișelesc asupra României și a poporului român din Transilvania a început cu mult înainte de intrarea forțelor armate, ale administrației militare și civile în Transilvania. Este vorba de pregătirea propagandistică de intimidare și a măsurilor ce trebuiau luate împotriva populației românești majoritare pentru acceptarea deznaționalizării și părăsirea locurilor natale de către români, într-un cuvânt pentru realizarea planului de diminuare a majorității românilor față de unguri. Pentru înțelegerea acestor măsuri, dorim să recomandăm doar cercetarea presei maghiare a timpului și a crezurilor „trâmbițate” în popor prin toate metodele.

Înregistrăm „crezul” vestitului patriot extremist maghiar **Dücsö Csaba**, care în broșura sa propagandistică intitulată „*Nincs Kegyelem*” (Nu există iertare), publicată în anul 1939 (?), declara, cu „emfază” că: „nația ungară este cea mai splendidă realizare a rasei dominante mongole, care nu cunoaște decât victoria. În noi piere sângele lui Attila, a lui Arpad și a lui Ginghis Han”. În capitolul intitulat „*Mărturisirea leventului*” Dücsö Csaba sublinia cuvintele leventului Torday, care se adresa prietenei sale *Pirosko*, de fapt nației maghiare: „Eu nu aștept răzbunarea, nu aștept! Voi suprima pe fiecare valah ce-mi iese în cale! Pe fiecare îl voi suprima! Nu va fi îndurare. Voi aprinde satele noaptea – satele valahe! Voi trage în sabie toată populația, voi otrăvi fântânile și voi ucide până și copiii în leagăn; în genere voi ucide acest neam!... nu va fi milă pentru nimeni, nici o milă... Nici pentru copiii din leagăn, nici pentru mama, care va naște un copil ..., voi suprima pe fiecare valah și atunci nu va mai fi în Ardeal decât o singură naționalitate, cea maghiară, națiunea sângelui meu! Voi face inofensivi pe viitorii Horia și Cloșca. Nu va fi milă”⁸.

Această atitudine ostilă față de români a fost continuată de oficialitățile horthyste, organizațiile paramilitare, teroriste, naționalist – șovine, partidele politice și după ocuparea teritoriului cedat, în urma Dictatului fascist de la Viena din 30 august 1940. Această atitudine și-au arătat-o prin „*Lozincile oficiale, care, le-au strigat pe stradă, precum: „Oláhmentes hazát!” (Vrem patrie fără valahi!, „Horthy, Csáky, Teleky, minden oláh menjen ki!” (Horthy, Csáky, Teleky, toți valahii să se care!). Mai târziu a apărut și varianta: „Zisdómentes Erdély!” (Vrem o țară fără evrei)”* ș.a.m.d.⁹

Prin intrarea sub stăpânirea Ungariei horthyste, a părți de Nord – Est a Transilvaniei, la începutul luni septembrie 1940, în teritoriul cedat s-a „instaurat aici un regim de ocupație de tip fascist menit să se extindă și să-și consolideze pozițiile (sale – n. n.) ... prin aplicarea [unei] politici șovine [și] teroristă împotriva populației românești și a celor oprimate (în special populația evreiască – n. n.), în scopul schimbării raportului demografic în favoarea populației maghiare”¹⁰. Ca urmare, ungurii au trecut la o adevărată „răfuială” cu locuitorii din acest teritoriu, care nu aveau nici o vină, decât că nu erau unguri și nu puteau accepta metodele de administrare a noilor stăpâni, care au desfășurat „o vastă campanie criminală, diversionistă, împotriva populației românești”¹¹. Pentru a determina emigrarea în masă a românilor, veritabil proces de „curățire etnică”¹² s-au folosit de toate mijloacele și metodele amintite mai sus.

⁷ Ferenczy György, *op. cit.*, p. 13 - 15; Mihai Fătu, *Biserica românească din nord-vestul țării sub ocupația horthystă (1940-1944)*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1985, p. 52 -53.

⁸ Dücsö Csaba, *Nincs Kelyelem* (Nu există îndurare) – *Attila, Almas, Arpad ivadéka tél az új honfoglalásra*, Budapest, 1939, tavasza (Attila, Almoș, Arpad și mlădițele lor – iarna pentru noul descălecat), Budapesta, 1939, p. 150 - 156; Mihai Fătu, *op. cit.*, p. 45 – 46; *Istoria României Transilvania*, vol. II (1867-1947), p. 1416-1417.

⁹ Mihai Fătu, *op. cit.*, p. 101; ANIC, *Președinția Consiliului de Miniștri*, dos. nr. 272/1942, p. 119 – 120; Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suci, Ilie I. Pușcaș, *op. cit.*, p. 438; *Istoria României Transilvania*, vol. II (1867-1947) ... , p. 1424.

¹⁰ Mihai Fătu, *op. cit.*, p.40-41; Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suci, Ilie I. Pușcaș, *op. cit.*, p. 290; Mihai Fătu, Mircea Mușat, *Teroarea horthysto – facistă în Nord – ...*, p. 100; *Istoria României Transilvania*, vol. II (1867-1947), p. 1416.

¹¹ Mihai Fătu, *op. cit.*, p. 42; *Istoria României Transilvania*, vol. II (1867-1947) ... , p. 1417-1419.

¹² Mihai Fătu, Mircea Mușat, *op. cit.*, p. 100; *Istoria României Transilvania*, vol. II (1867-1947) ... , p. 1465.

Bisericile românești din teritoriul cedat, ortodoxă și greco – catolică, au fost expuse aceluiași „tratament” de către ocupanți. Neputându-se „resemna” în fața atâtor lovituri „nedrepte și strigătoare la cer”, Biserica românească din Transilvania s-a „menținut într-o atitudine de categorică protestare, neplecându-și capul și neacceptând socoteala făcută”¹³. Prin urmare instituțiile ecleziastice, cu un bogat trecut istoric, cultural și național, au fost obligate „a și părăsi locurile și așezămintele lor, refugiindu-se în țara liberă, pentru ca aici să contribuie la luminarea și întărirea idealului de reparație istorică, cultivând în sufletul poporului credința și nădejdea într-un viitor mai bun pentru țara noastră”¹⁴.

Potrivit uzanțelor diplomatice internaționale, pe teritoriul cedat al României au funcționat două Consulate, la Oradea și Cluj, între septembrie 1940 – august 1944, care trebuiau „să reglementeze diversele probleme de natură economică, juridică și umanitară care au apărut între Ungaria și România, respectiv dintre românii și ungurii din teritoriul cedat, dar și dintre cei din teritoriul transilvan rămas României”¹⁵.

Consulatul din Oradea a avut două locații, „astfel în toamna anului 1940, a funcționat mai întâi într-o clădire de pe strada Gării, situată lângă Spitalul Orașenesc spre Gară, iar între ianuarie 1941 – august 1944 în casa Aurel Lazăr”¹⁶.

Din activitatea Consulatului de la Oradea amintim că: „sarcina membrilor acestuia era de a facilita trecerea graniței vremelnice în România pentru o serie de intelectuali români (poeți, învățători, profesori, avocați etc.) urmăriți de autoritățile maghiare pentru a fi arestați, pentru că au făcut parte din elita locală care a organizat mișcarea anti-revizionistă în anii `30. De regulă aceștia erau transportați cu mașina Consulatului, apoi trecuți ilegal prin punctul de frontieră de lângă Tinca, prin valorificarea statutului diplomatic internațional, care le dădea drept de trecere liberă, fără percheziție, mașinilor instituțiilor diplomatice ...”¹⁷. În plus, aproape toți membrii Consulatului au făcut servicii evreilor, pe unii i-a transferat în România, de la alți au preluat obiecte de valoare, mai ales bijuterii din aur, urmând ca aceștia să și le recupereze după război¹⁸.

Odată cu pătrunderea autorităților horthyste în Bihor a început calvarul populației românești: arestări de preoți și alte categorii de intelectuali, plecarea lor în refugiu în România, expulzarea altora în România, torturi, maltratări și asasinarea unora dintre ei. Practic erau puse în aplicare „dorințele bolnave” ale lui Dűcső Csaba și susținătorilor lui.

Revenind la Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, trebuie să subliniem că el a avut efecte directe și asupra teritoriului și locuitorilor (ortodocși și greco – catolici) din Bihor¹⁹. Din teritoriul acestui județ, o treime a fost cedat Ungariei horthyste²⁰. Rămân în România 212 parohii aparținătoare Episcopiei Ortodoxe Române de Oradea (cu „circa 186. 000 suflete”), pe când în partea de nord și est a județului Bihor cu 110 parohii din această eparhie (cu un număr de 90.000 de credincioși ortodocși), au căzut sub dominație ungară, la 6 septembrie 1940²¹. S-a produs practic o dezmembrare a eparhiei ortodoxe orădene, aceasta fiind situația fără precedent care pretindea o rezolvare urgentă, pentru a-i asigura continuitatea chiar și în astfel de împrejurări istorice vitrege .

¹³ A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Editura Albatros, București, 1996, p. 379 – 381.

¹⁴ A N - SJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 467/1941, f. 57 v. – 58.

¹⁵ Mihai Drecin, Informații de <istorie orală> privind activitatea Consulatului Român din Oradea (septembrie 1940 – august 1944), în „*Drama românilor bihoreni sub administrația horthystă (1940 – 1944). Comunicări și documente*”, Editura TIPO MC, Oradea, 2010, p. 61 – 67

¹⁶ *Ibidem*, p. 63.

¹⁷ *Ibidem*, p. 64.

¹⁸ *Ibidem* .

¹⁹ Ioan Zainea, „Efectele imediate ale Dictatului de la Viena”, Cazul Județului Bihor – în vol. *Drama românilor bihoreni sub administrația horthystă (1940 – 1944). Comunicări și documente*, Editura TIPO MC, Oradea, 2010, p. 23 – 34.

²⁰ A N - SJBh, *fond Prefectura județului Bihor*, dos. 2/1940, f. 88 – 89 ; Ioan Zainea, *op. cit.*, p. 23.

²¹ A N - SJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 467/1941, f. 58 v. – 59; *Ibidem*, dos. nr. 281/1942, f. 3; A. E. O. R. O. , *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, Raport al Adunării eparhiale nr. 2.457/1943, f. 32.

Cu această realitate s-a confruntat episcopul dr. Nicolae Popoviciu al Oradei. Neprimind nici o dispoziție de la autoritățile superioare bisericești, dar nici de la cele de stat, despre ceea ce era de făcut, se adresează mitropolitului Ardealului dr. Nicolae Bălan, care în acele momente se afla la București, în calitate de consilier regal. În această calitate mitropolitul a „participat la cele două Consilii de Coroană prin care se hotărâse acceptarea arbitrajului și, apoi, a rezultatului lui”²² Astfel numai de la acesta putea primi episcopul orădean cel mai potrivit sfat. Cu prilejul unei convorbiri telefonice mitropolitul Nicolae Bălan a dat „dispozițiuni categorice și precise pentru mutarea Episcopiei și instituțiilor ei la Beiuș, mutare ce urma să se facă înainte de ocupația trupelor maghiare, care aveau să treacă frontiera în ziua de 6 septembrie 1940”²³.

Urmând acestei „dispozițiuni canonice a șefului ierarhic”, episcopul Nicolae Popoviciu a convocat la 31 august 1940, într-o zi de sâmbătă, Consiliul Eparhial, pentru „a lua la cunoștință, în mod oficial, de noua situație și a decide ce este de făcut”²⁴. Dintre membrii clerici ai Consiliului Eparhial au participat: Ioan Dinu, Ioan Evuțianu, Ioan Guiașiu, dr. Ștefan Muntean, dr. Ștefan Lupșa, dr. Ioan Petruța, Vasile Popoviciu, Ioan Catone, Ioan Bonațiu și Traian Popoviciu, iar dintre membrii mireni au fost prezenți Pompiliu Dan, Augustin Chirilă, dr. Ioan Băcilă, dr. Teodor Popa, dr. Romul Costa, dr. Nicolae Mocan și Iachim Marta²⁵.

Având în vedere „împrejurările politice schimbate” (prin cedarea Transilvaniei de Nord - Est, inclusiv o parte a județului Bihor, Ungariei horthyste), precum și dispozițiile pe care le-au primit de la mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, la acestea adăugându-se și faptul că două treimi din teritoriul și numărul credincioșilor aparținători Episcopiei Ortodoxe Române de Oradea se aflau în România, Consiliul eparhial a luat, în unanimitate, mai multe hotărâri :

I „Episcopia, cu instituțiile ei anexe și o parte din personalul ei bisericesc și administrativ, se mută cu sediul la Beiuș, (de unde va administra afacerile bisericești, culturale, fundamentale și epitropești rămase în statul român).

II. Se instituie o comisie specială, cu sediul în Oradea, la reședința episcopescă, pentru girarea averilor bisericești, culturale, fundamentale și epitropești ale Episcopiei și parohiilor rămase în cadrul statului maghiar și reprezentarea lor în afară, față de autoritățile publice (maghiare - n. n.) și particulare (persoane - n. n.). Adică instituirea unui vicariat la Oradea, subordonat, canonic – spiritual, episcopului ortodox de Cluj Nicolae Colan.

Comisia are următoarea componență:

1. P.C. Sa Părintele Protosinghel Ioan Dinu, vicar și ca președinte;
2. P.C. Sa Părintele Vasile Popoviciu, paroh în Oradea și administrator protopopesc în tractul (protopopiatul n. n.) Oradea, ca și consilier referent bisericesc;
3. P.C. Sa Părintele Ioan Evuțianu, ca și consilier referent cultural;
4. Domnul dr. Nicolae Mocanu, avocat în Oradea, ca și consilier referent economic”²⁶;

²² A N - SJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 467/1941, f. 59; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, Ed. Trinitas, Iași, 2008, p. 386.

²³ *Ibidem* ; A. E. O. R. O., *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, Raport al Adunării eparhiale nr. 2.457/1943, f. 30; *Ibidem*, *Colecția de documente, „Episcop Dr. Nicolae Popoviciu”*, dos. nr. 44 a /1936-1942, f. 66 (Adresa: Mitropoliei ortodoxe române din Ardeal, Banat, Crișana și Maramurăș, Sibiu nr. 104/940. M – 6. IX. 1940

Prea Sfinția Voastră,

În urma evenimentelor ce au intervenit și privind și mai aproape și mai adânc interesele superioare ale Bisericii și ale ortodoxiei noastre, suntem de părere, ca Prea Sfinția Voastră să facă tot posibilul ca să vă întoarceți la Oradea, la sediul episcopiei, acum după ocuparea orașului. Prin aceasta veți contribui ca preoțimea să nu se simtă singură, și Veți îndatora-o să rămână în mijlocul poporului, în parohii, în acele zile grele. Reglementarea definitivă a situațiunii se va face ulterior. Dumnezeu să ne ajute! Primiți, Vă rugăm, Prea Sfințite, ale Noastre întru Hristos îmbrățișări. †Nicolae – arhiepiscop și mitropolit – adresată P.S. Sale Nicolae episcop la Beiuș)

²⁴ A N - SJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 467/1941, f. 59 v.

²⁵ *Ibidem*

²⁶ A. E. O. R. O., *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, Raportul Adunării eparhiale nr. 2.457/1943, f. 19 v; A N - SJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 467/1941, f. 60.

5. Domnul dr. Teodor Popa, avocat – juristconsult onorific;

6. Domnul Ioachim Marte, subdirector al Băncii „Victoria” din Oradea²⁷

II. „Comisia va lua în primire și va administra bunurile Episcopiei de pe teritoriul Ungariei, încasând chiriile (pentru folosirea clădirilor) și utilizând banii pentru conservarea și consolidarea edificiilor aflate în proprietatea instituției.

IV. Comisia se îndrumă ca numai decât să trimită circulare oficiilor protopopești rămase în Ungaria, și un semnal ca toți preoții de la parohii să rămână pe loc și să conducă pe mai departe oficiile și viața națională a credincioșilor români;

V. Toate bunurile (mobiliare și imobiliare) ale Episcopiei de Oradea, precum și fundațiile existente, sunt și rămân proprietatea deplină a Episcopiei Ortodoxe Române de Oradea, cu sediul la Beiuș;

VI. Până când se va reglementa „situația” Episcopiei, Consiliul eparhial îl autorizează pe episcopul dr. Nicolae Popoviciu ca în toate cauzele ce privesc bunul mers al Episcopiei să hotărască singur;

VII. Toate acestea s-au decis cu votul majorității absolute, numai consilierul Pompiliu

Dan a votat „separat”²⁸.

După ce aceste „deciziuni” importante au fost adoptate de către Consiliul eparhial, s-a trecut la aplicarea lor. În perioada 1 – 5 septembrie 1940 a „avut loc împachetarea și expedierea arhivei și a unei părți din mobilierul reședinței și a Consiliului eparhial la Beiuș”²⁹.

Episcopul orădean, împreună cu unii membri ai Consiliului eparhial, au început să se pregătească pentru deplasarea la Beiuș, ca să fie de față la instalarea Episcopiei. În 4 septembrie 1940, când activitățile de evacuare a Episcopiei și instituțiilor create de ea erau în plină derulare, P.S. Sa episcopul Nicolae a avut o nouă „convorbire telefonică” cu mitropolitul Ardealului, dr. Nicolae Bălan. Obiectul acestei convorbiri fiind acela de a-i face cunoscută „dorința unor cercuri și credincioși de a-l vedea P.S. Sa, episcopul Nicolae, rămând la Oradea”³⁰. Mitropolitul Bălan a repetat „dispozițiunile” sale anterioare, de față fiind generalul Leventi și câțiva ofițeri unguri: „Rămâi cu strictete, în cadrul dispozițiilor pe care ți le-am dat”³¹. Totodată, a dispus ca amintita „Comisiune”, special aleasă pentru paza vremelnică a bunurilor Episcopiei și credincioșilor, să fie decretată **vicariat**, așa cum fusese înainte de 1918³².

În 8 septembrie 1940, la orele 12,³⁰ episcopul dr. Nicolae Popoviciu, care se afla la Beiuș, a primit un mesaj (adus de dr. Ștefan Muntean, profesor la Academia Teologică) de la mitropolitul Ardealului dr. Nicolae Bălan, care îi cerea ca, după ce „va primi noi instrucțiuni”, imediat să se deplaseze la Sibiu. Prin urmare, în aceeași zi a și „plecat cu mașina, spre Sibiu, de unde s-a îndreptat spre Cluj, pentru ca - împreună cu episcopul ortodox Nicolae Colan al Clujului – să asistate la intrarea armatei și autorităților maghiare în Cluj”³³.

De această ocazie s-a folosit, episcopul dr. Nicolae Popoviciu pentru a se reîntoarce la Oradea. Aici „își continuă opera de păstorire în (cele mai – n. n.) grele împrejurări”. A „întreprins” – alături de episcopul ortodox Nicolae Colan și episcopul greco-catolic Iuliu Hossu - „o călătorie” la Budapesta, pentru a „lua contact *cu delegația română ce trata acolo cu ungurii*” și a se „pune în cunoștință de cauză cu toate cererile drepte prin care să se asigure o cât mai deplină libertate bisericească, școlară, națională, culturală și economică pe seama românilor din Ungaria”³⁴. Așadar, este vorba de un demers politic și ecleziastic la care s-a asociat și episcopul dr. Nicolae Popoviciu.

²⁷ A N - SJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 467/1941, f. 60.

²⁸ *Ibidem*, p. 60 v; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române ...*, p. 388.

²⁹ *Ibidem*; A. E. O. R. O., *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, Raportul Adunări eparhiale nr. 2.457/1943, f. 30.

³⁰ A N - SJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 467/1941, f. 61.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, p. 61 v.; A. E. O. R. O., *Colecția de documente „Episcop Dr. Nicolae Popoviciu”*, dos. nr. 44 a /1936-1942, f. 67.

³⁴ A N - SJBh, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea*, dos. 467/1941, f. 61.

Reîntors la Oradea, a avut parte de o „vehementă și susținută campanie negativă în presă”, inițiată de un periodic orădean (ce apărea sub auspiciile Episcopiei Romano - Catolice de Oradea) și la care s-au alăturat și ziarele ultranaționaliste din Budapesta. „Acuza” principală ce-i era adusă episcopului ortodox român au fost tocmai „operele înfăptuite în interesul Bisericii și al neamului românesc și spiritului naționalist în care el a înțeles să propovăduiască și să-și desfășoare activitatea de episcop al reînființatei Episcopii a Orăzii, sub imperiu românesc”³⁵. Aceste atacuri din presă au fost, doar, începutul „unor serii întregi de acte sălbatice împotriva românilor”³⁶.

Episcopul Nicolae Popoviciu în raportul pe care l-a prezentat în cadrul Adunării eparhiale din mai 1941 face mențiuni consistente cu privire la nedreptățile dureroase la care a fost supusă populația românească din Transilvania de Nord. Precizează că: „În întreg Ardealul cedat a început teroarea și persecuția maghiară. Bătăi, schingiuri, devastări și omoruri. Nici un bun român nu se simțea în siguranță. Îndeosebi preoții și învățătorii rămași au fost obiectul atacului populației și autorităților maghiare, civile și militare. Prigoana aceasta a culminat în arestările masive de intelectuali din întreg cuprinsul Ardealului, arestări ce au început la ordinul personal al fostului prim-ministru ungar Teleki, în dimineața zilei de 4 oct(ombrie) 1940, când și P.S. Sa (Nicolae Popoviciu – n. n.) a fost arestat, pe la orele 11 a(nte) m(eridian) și închis în penitenciarul din Oradea, de către autoritățile militare locale împreună cu circa 300 de intelectuali orădeni (bărbați, femei și copii). După o tortură de 10 ore în închisoare, toți au fost duși, noaptea, la gară, între bătăi, apoi încărcăți în vagoane de marfă plumbuite și expulzați peste graniță, prin punctul de frontieră Curtici, unde au fost predați autorităților românești într-o situație de nedescris”³⁷.

Concomitent s-au desfășurat acțiuni similare și în alte localități importante din teritoriul cedat: la Cluj, Baia Mare, Satu-Mare, Sighet, Dej, Gherla, Zalău etc., unde autoritățile horthyste au desfășurat o amplă acțiune de expulzare a intelectualității românești (juriști, învățători, profesori, preoți, medici, artiști, funcționari), împreună cu familiile lor.³⁸ Conform datele statistice, doar în câteva zile, au fost expulzați de către autoritățile horthyste 11.519 intelectuali români, copii, femei, bărbați, tineri și bătrâni³⁹.

Autoritățile horthyste au „considerat că poporul fără cărturarii săi, ar putea fi manevrat după voia și bunul plac al stăpânirii – scria în acei ani Raol Șorban că regimul a purces la eliminarea radicală a acestora din comunitatea noastră, înfundându-i în vagoane de vite și trecându-i peste granițele vremelnice ale Ungariei”⁴⁰.

După sosirea sa în România, episcopul dr. Nicolae Popoviciu a făcut o *declarație* în fața prim-procurorului O. Vasiliu, în care mărturisirea că: „în ziua de 4 octombrie 1940, pe la orele 11/12, s-a prezentat la domiciliul meu un agent secret, însoțit de un plutoner major de jandarmi, înarmat, care m-a somat, în numele legii, să-l însoțesc, la închisoarea Tribunalului. I-am cerut răgaz de câțeva vreme, pentru a putea lua contact cu jurisconsultul și Consilierii Eparhiei ceea ce mi s-a încuviințat. După o scurtă întrevedere cu aceștia, am dat urmare somațiunii ce mi s-a făcut, atrăgând atenția celor doi agenți unguri că e de prisos să fiu condus sub baionete, deoarece merg de bunăvoie la închisoare (...) .Am fost condus la închisoare. Aici, după ce mi s-au luat datele personale, am fost dat pe mână gardienilor, cărora li s-a dat instrucțiuni să fiu închis separat într-o celulă (...) .Am stat în această celulă până la 20,³⁰. Arestările au continuat până în faptul serii (în spre seară – n. n.). Tot timpul cât am stat închiși, majoritatea gardienilor civili și militari au avut numai cuvinte de ocară și batjocură la adresa noastră. Aici am asistat la scene de un dramatism sfâșietor, căci se auzeau plânsetele copiilor români,

³⁵ *Ibidem* .

³⁶ *Ibidem*, f. 61 v. – 62.

³⁷ *Ibidem*, f. 62.

³⁸ Nicolae Corneanu, *Biserica românească din nord – vestul țării în timpul prigoanei horthyste*, Editura . Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986 p. 70; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 776.

³⁹ Nicolae Corneanu, *op. cit.* p. 70.

⁴⁰ *Ibidem*.

însăpăimântați de groaza închisorii și a celor întâmplute în timpul zilei. Ostentativ și în scop de a ne batjocori și a ne face insuportabilă situațiunea în închisoare, au pestilențial aerul, prin golirea hîrdaliilor WC portative, din întreg penitenciarul (...).

Pe la ora 20,³⁰ s-a dat ordin ca toată lumea să iasă în curtea penitenciarului. Femeile au fost scoase în prima curte a penitenciarului; bărbații, în alta, alăturată, așezându-i pe trei rânduri, lângă un zid lung al penitenciarului. Acestui grup am fost atașați și noi. În față era postată o companie de soldați, comandată de un locotenent, care provocator dădea următoarele ordine : „**Drepti, stînga împrejur! Arma la mînă! Încărcați!**”. Aceste comenzi erau de natură să ne însăpăimante și au produs panică în rândul femeilor care, auzind că e vorba de executare în masă, au început a țipa și unele au leșinat. Ordinele locotenentului continuau : „**Controlați încercătura ! Încercate?**” Fiecare șef de pluton a raportat în parte executarea planului dat, repetând comanda : „Gata de tragere!”.

„Aproape toți erau convinși că vom fi împușcați, toată regizarea acestor demonstrații (era – n. n.) aceea să ne insufle această credință. S-a dat ordine soldaților să ne înconjoare. Abia în acest moment ni s-a comunicat că vom merge la gară să ne imbarcăm pentru o destinație necunoscută. Am ieșit din penitenciar, urmînd convoiul femeilor, înconjurați de un foarte puternic cordon de soldați, sub comanda locotenentului (...). Ne-a stîrnit o mare neliniște și surprindere faptul că am găsit de-a lungul Bulevardului Regele Ferdinand, artera principală a orașului, înșirate tancuri, motociclete și camioane, împreună cu soldați înarmați. Mulți dintre noi am fost brutalizați în cursul drumului până la gară

Aici, după aproximativ o oră de așteptare, înghesuiți într-o curte strîmtă, locotenentul a crezut că e necesar să ne tragă atențiunea că, datorită unui regim de favoare, se îngăduie membrilor aceluiași familii să plece împreună. Când am fost chemat să urc în vagonul de marfă, nu am fost scutit de cuvintele triviale ale câtorva soldați și observărilor ironice ale unui funcționar superior de gară, care a strigat: «Domnule episcop urcă în vagonul de dormit». După ce am fost introduși într-un asemenea vagon, în număr de 40 de persoane, ușa a fost închisă și plumbuită, fără să mai fie deschisă decât după 13 ore în stația de frontieră „Lokosháza”. Menționez că în vagon nu era nici un scaun sau vreun alt articol de confort, care să ne facă suportabilă această penibilă călătorie. Toată noaptea ne-a chinuit în picioare, fără a avea posibilitatea de a închide ochii. De asemenea aerul era complet confinat din cauza faptului că vagonul nu era aerisit și a faptului că fiecare își făcea necesitățile corporale în vagon”⁴¹.

Asemenea manifestări ale autorităților ungare n-au fost singulare. Dimpotrivă, o mare parte din locuitorii români, care nu aveau intenția să treacă în România, au fost - pur și simplu – „**ridicați**”, așa cum s-au petrecut lucrurile cu orădenii, adunați în „convoaie”, însoțiți de militari, „izgoniți peste frontieră, fără nici o formalitate de expulzare și sub amenințarea că vor fi executați dacă se vor înapoia”⁴² Au fost cazuri, destul de numeroase, atunci când autoritățile militare maghiare au silit pe expulzați „să dea declarații în scris, că pleacă de bunăvoie și că

⁴¹ AMAE, *fond 71, Transilvania (1920 – 1945)*, vol. 199, p. 32 – 35; Mihai Fătu, *op. cit.*, p. 127 – 129; Nicolae Popoviciu, „Pastorală de Nașterea Domnului din anul 1940”, în *Lespezi de altar*, Beiuș, 1942, p. 128 – 129; Nicolae Corneanu, *op. cit.*, p. 70 – 75; Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suci, Ilie I. Pușcaș, *op. cit.*, p. 443 – 444; Mihai Fătu, Mircea Mușat, *op. cit.*, p. 113 – 117; *Drapelul (Arad)*, 7 octombrie 1940; Ferenczy György, *op. cit.*, p. 29 – 35; Dorel Octavian Rusu, „Odiseea Episcopului Nicolae Popoviciu (1940 – 1944)”, în *Drama românilor bihoreni sub administrația horthystă (1940 – 1944). Comunicări și documente*, Editura TIPO MC, Oradea, 2010”, p. 39 – 41; Dorel Octavian Rusu, „Episcopul Nicolae Popoviciu, O viață de jertfă pe altarul Bisericii și a neamului”, în *Legea Românească (Oradea)*, nr. 4/2008, p. 12; Liviu Borcea, Gheorghe Gorun, *op. cit.*, p. 384; Gavril Popa, „Episcopul Nicolae Popoviciu”, în *Buna Vestire (Beiuș)*, nr. 9/2003, p.8; Miron Erdei, *op. cit.*, p.157; Ioan – Sorin Cuc, *Episcopia Ortodoxă Română de Oradea ...*, p. 409 – 411.

⁴² Mihai Fătu, *op. cit.*, p. 129.

renunță la cetățenia maghiară și la tot avutul lor”. Concomitent, expulzații au fost „supuși celor mai umilitoare suferințe în timpul transporturilor și la punctele de frontieră”⁴³.

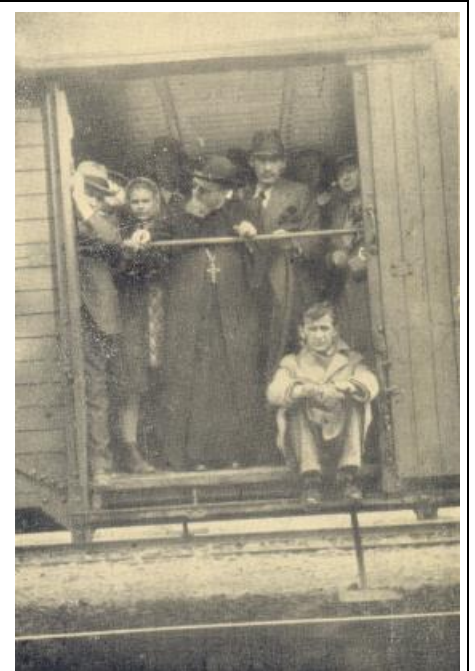
În ceea ce privește Eparhia Oradiei, aceasta a fost lipsită de propriul cap, și mai mult de jumătate din clerici au fost expulzați, într-o manieră lipsită de respect și categoric înjositoare. Ca urmare, Eparhia Oradiei a cunoscut „un șir infinit de vexațiuni din partea tuturor autorităților militare și civile de ocupație, cu unicul scop de a-i smulge credincioșii, de a o lăsa fără ogorul sufletesc din care răsărise și căreia îi aparținea în chip firesc”⁴⁴.

Am prezentat unele din realitățile dramatice pe care le-au trăit și suferit românii ortodocși din teritoriul de nord și est a județului Bihor, cedat Ungariei horthyste (la 30 august 1940), în calitate de creștini ortodocși. Prin aceleași încercări au trecut preoții și chiar episcopul dr. Nicolae Popoviciu, care va conduce eparhia de la Beiuș⁴⁵ în cei 4 ani de dominație horthystă asupra Ardealului de Nord, ca și în perioada ulterioară acesteia, atunci când țara a intrat pe făgașul unei sovietizări forțate, împotriva căreia forțele conștiente ale neamului au organizat o mișcare de rezistență deosebită.

Impus României de forțele fasciste și comuniste sfâșierea trupului României nu a fost niciodată acceptat de opinia publică românească. Dimpotrivă, poporul român în quasi unanimitatea lui a respins un act considerat, fără nici o valoare juridică, un act care nu obliga poporul român să-l accepte. Întreaga nație română s-a ridicat, ca un singur om, protestând cu vehemență împotriva ciuntirii hotarelor României.

1 Expulzarea intelectualilor români din Oradea, de către autoritățile maghiare, în zilele de 4 și 5 Octombrie 1940. Expulzații dintr-un vagon de marfă după sosirea în gara românească de frontieră Curtici. În vagon, între enoriașii expulzați, se află și Episcopul Nicolae Popoviciu al Oradiei – 1940

2. Sosirea expulzaților din Oradea în gara din Arad în anul 1940, în mijlocul grupului fiind Episcopul Nicolae Popoviciu al Oradiei și intelectuali din Oradea.

Articolul a fost publicat în *Legea Românească* nr. 3/2020, p. 36 – 43

⁴³ 23 August 1944, *documente vol. I*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 275 *Istoria României Transilvania*, vol. II ... , p. 1458;

⁴⁴ *Legea Românească* (Oradea), nr. 1-4/1941, p. 8-9

⁴⁵ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române ...* , p. 388